

Conclusies economische ontwikkeling natuurboerderij Eytemaheert tussen 2022 en 2024

Hoe heeft natuurboerderij Eytemaheert zich ontwikkeld de afgelopen anderhalf jaar? In onze [reeks artikelen](#) vanaf najaar 2022 over deze natuurboerderij die landbouw met natuurbeheer verbindt, hebben we tal van aspecten in de bedrijfsvoering belicht. Daarbij gaven we aan dat Eytemaheert nog volop in ontwikkeling is en dat er nog veel verandering mocht worden verwacht. Wel spraken we de verwachting uit dat het bedrijf steeds stabiel zou worden. Grote veranderingen zijn er inderdaad geweest.

Het is echter de vraag of de gewenste stabiliteit al in beeld komt. In dit [7e nieuwsbericht over Eytemaheert](#) gaan we in op de recente veranderingen, in de context van de bredere zoektocht naar vormen van landbouw die invulling geven aan allerlei maatschappelijke wensen én een goed verdienmodel opleveren voor de boer.

Tabel 1. Overzicht grond en vee van Natuurboerderij Eytemaheert over 2022 en 2023

Grond gebruiksvorm	Oppervlakte in 2022 (ha)	Oppervlakte in 2023 (ha)
Eigendom	50,5	50,5
Geliberaliseerde pacht	35	35
Mondelinge pachtafspraken	8,3	6
Pacht natuurgrond NM	160	160
Pacht natuurgrond SBB	16	16
Totaal grond	269,8	267,5

Vee	Aantal stuks, gemiddeld 2022 (tussen haakjes eind 2022)	Aantal stuks, gemiddeld 2023
Melkkoeien	67 (75)	63
Pinken	35 (40)	28
Kalveren (vrouwelijk)	20 (23)	24
Stieren tot 2 jaar	16 (28)	
Fokstieren	2 (2)	2
Totaal	140 (168)	117

Veranderingen in bedrijfsopzet

In 2022 berichtten we al dat de stalruimte een knelpunt vormde voor het gewenste aantal dieren. Dat probleem is niet opgelost, maar alleen maar nijpender geworden. Duidelijk, dat wordt gezocht naar een nieuwe locatie voor het bedrijf. Daarnaast is het aantal dieren – dat in de loop van 2022 nog werd uitgebreid tot 168 – teruggebracht naar gemiddeld 117 stuks over 2023. In tabel 1 worden de belangrijkste verschillen in bedrijfsopzet tussen 2022 en 2023 weergegeven. In grond veranderde er relatief weinig, de oppervlakte aan mondelinge pachtafspraken verminderde met 2,3 hectare. De veestapel kromp echter aanzienlijk, waarbij het aantal melkkoeien ten opzichte van het eind van 2022, met twaalf verminderde en ten opzichte van heel 2022 met vier.

Deze veranderingen in de bedrijfsopzet hingen samen met het ontstaan van een onzekere situatie over de voortzetting van het bedrijf op huidige locatie Leutingewolde. Er worden inmiddels gesprekken gevoerd over een nieuwe locatie, maar in de tussentijd is de veestapel op de oude locatie aan het krimpen. Ook de eigen arbeidsinbreng van bedrijfseigenaren Maurits en Jessica Tepper is ongeveer gehalveerd.

Economische resultaten

Productie

De veranderingen in de bedrijfsopzet hebben hun weerslag op de bedrijfsresultaten. In tabel 2 worden cijfers over 2022 en 2023 – zoals door de ondernemer op basis van zijn boekhouding opgegeven – gepresenteerd. Door de krimp van de veestapel tussen 2022 en 2023 is de

omzet uit melk met 15,5% teruggelopen. De melkprijs lag met € 0,55/kg op een niveau tussen gangbare (€ 0,47/kg) en biologische melk (€ 0,62/kg)¹. De omzet uit vee en vlees verdubbelde bijna en kwam op € 83.200,-. De krimp van de veestapel zorgde echter voor een negatieve aanwas, waarvoor een correctie is toegepast van -€ 11.500,- (hierbij is de waarde van een koe gesteld op € 1.500,- van een pink op € 800 en voor een kalf op € 35,-). Per saldo was er een flinke stijging in de post omzet en aanwas, die als een tijdelijk effect moet worden beschouwd.

Grond en natuurbeheer

Over 2023 ontvangt Eytemaheert over de eigen grond, grond in reguliere pacht en de SBB-grond samen, op basis van een eco-premie goud, in totaal € 44.130,- uit het GLB. Voor de 160 ha grond van NM ligt dat ingewikkelder. Circa 130 ha van de 160 ha bestaat uit onlanden, op circa 90 ha is er een vorm van landbouwopbrengst en 30 ha is wat landbouwkundig betere grond. De GLB-opbrengsten zijn voor het grootste deel verrekend met de pacht. De (netto) opbrengsten uit pakketvergoeding en GLB samen, bedragen hier € 30.825,-. Bij een groot deel van het terreinbeheer schakelt Eytemaheert een loonwerker in en wordt een deel van het maaisel verkocht aan een paar-denboer. De netto omzet uit al deze verrekeningen is samengebracht onder de post 'natuurbeheer commissie' omdat het werk hieraan voor een groot deel ook organisatorisch van aard is. Uit de samenwerking met de terreinbeherende organisaties behaalde Eytemaheert in 2022

¹ Zie: <https://agrimatie.nl/ThemaResultaat.aspx?subpubID=2232&themaID=2263&indicatorID=2051§orID=2245>

Tabel 2. Opbrengsten en betaalde kosten en afschrijvingen voor Natuurboerderij Eytemaheert (indicatieve cijfers over 2022 en 2023 in euro's)

	Eytemaheert indicatie 2022	Eytemaheert indicatie 2023*
Opbrengsten	274.700	319.200
Melk	162.400	137.200
Omzet en aanwas	42.000	71.700
GLB	34.800	48.700
Natuurbeheer pakketvergoeding	17.500	21.700
Natuurbeheer commissie	6.000	26.300
Natuurbeheer ganzenschade	12.000	13.600
Overige opbrengsten		
Betaalde kosten en afschrijving	270.100	308.100
Dierlijke en plantaardige activa	5.000	21.300
Energie	7.000	15.000
Immateriële activa	9.000	0
Betaalde pacht	57.300	64.100
Afschrijving gebouwen	0	0
Afschrijving machines en installaties	46.000	55.000
Brandstoffen	8.000	6.000
Onderhoud	4.000	16.000
Betaalde arbeid	42.000	56.000
Werk door derden	32.800	21.000
Financieringslasten	44.000	30.100
Algemene kosten	15.000	23.600
Inkomen uit normale bedrijfsvoering	4.600	11.100
Buitengewone baten en lasten		
Inkomen uit bedrijf	4.600	11.100
Aantal onbetaalde AJE	1,2	0,6
Inkomen uit bedrijf per onbetaalde AJE	3.833	18.500

* Zonder afschrijving op fosfaatquota

€ 35.500,- aan direct met natuurbeheer te koppelen betalingen (dat is inclusief een uitkering van ganzenschade). Dat ging in 2022 om 13% van de omzet, in 2023 is dat opgelopen naar € 61.600,- en 19% van de totale omzet. De natuurboerderij past een volledig gras gestuurd voerregime toe en beschikt daartoe over een ruime hoeveelheid grond van uiteenlopende kwaliteit, waardoor het geen ruwvoer aan hoeft te voeren. Circa 176 ha, ofwel 65% van de totale bedrijfsoppervlakte bestaat uit natuurgrasland, waarvan 30 ha een goede kwaliteit heeft.

Kosten

Voor de kosten voor dierlijke en plantaardige activa (grasbrok, zaagsel, liksteen, dierenarts, homeopathische middelen, overige (GD, Rendac)) zijn flink toegenomen. Ook de energiekosten zijn, mede als gevolg van inflatie, meer dan verdubbeld. In de getoonde opstelling is een afschrijving van € 51.000,- op fosfaatquota (immateriële activa) niet meegenomen. Zou dat wel het geval zijn, dan

eindigt het bedrijf in 2023 flink in de rode cijfers. De afschrijving op fosfaatquota is een specifiek probleem voor bedrijven die daarin na 2018 hebben geïnvesteerd (zoals nieuwkomers). Voor de vergelijkbaarheid met overige melkveebedrijven, waar dit probleem in het algemeen nauwelijks speelt, is het hier weggelaten.

Bedrijfsresultaat

Het bedrijfsresultaat over 2023 ziet er – met € 18.500,- per onbetaalde arbeidsjaareenheid – op het oog wat gunstiger uit dan over 2022. Hierbij zijn echter een aantal grote kanttekeningen te plaatsen. Zo blijft het resultaat vooralsnog achter bij bijvoorbeeld de biologische melkveehouderijsector, waar het resultaat per onbetaalde AJE over 2022 € 62.300,- en over 2023 € 66.100,- bedroeg. Natuurboerderij Eytemaheert is daarnaast in 2023 in omvang gekrompen, waarmee ook de basis voor het verdienvermogen in de toekomst kleiner is geworden. De kasstromen zijn nog niet stabiel, een hoge omzet door

verkoop van vee en vlees zoals over 2023, kunnen we in de komende jaren niet verwachten (tenzij ten koste van nog meer krimp). De mogelijkheden om op kosten te besparen lijken beperkt. In vergelijking met andere (gangbare) melkveebedrijven in de omzetklasse tussen € 250.000,- en € 500.000,- heeft Eytemaheert al lage kosten voor dierlijke en plantaardige activa. De kosten aan het machinepark zijn wel relatief hoog, maar Eytemaheert heeft in totaliteit dan ook veel meer grond te bewerken dan het gemiddelde bedrijf in deze omzetklasse. Dat roept de vraag op waar aan de opbrengstenkant nog iets valt te halen.

De toekomst voor natuurboerderijen in Nederland

Als het gaat om het leveren van hoogwaardige maatschappelijke diensten, doet natuurboerderij Eytemaheert het goed. Zo heeft het extensieve bedrijf een extreem laag stikstofoverschot en draagt het bij aan versralen van natuurterreinen. In 2022 werd geconcludeerd dat dit echter nog niet was terug te zien in de vorm van een volwaardige beloning voor die diensten en dat lijkt voorlopig niet anders te worden. Dat probleem speelt breder dan voor alleen natuurboerderij Eytemaheert. In het algemeen kenmerkt de melkveehouderij zich door een geringe instroom van nieuwe bedrijven. De drempels voor potentiële natuurboerderijen zijn hoog en door bepaalde beleidskeuzes, zoals de instelling van het fosfaatrechtstelsel, nog hoger geworden. Sectorbreed ligt de rentabiliteit (de opbrengst per 100 euro kosten) al decennialang (met enkele uitzonderingen waaronder 2022) onder de 100%. Dit betekent onder andere dat de sector maat-

schappelijk gezien moeite heeft om kapitaal aan te trekken, maar ook dat de ondernemers in de sector nauwelijks een beloning ontvangen voor de inzet van hun kapitaal. Dat is des te schrijnender gezien de maatschappelijke behoefte aan andere vormen van landbouw. Veel melkveehouders beschikken wel over het kapitaal om natuurdiensten mee te financieren, maar ontvangen daarover geen beloning en kunnen het kapitaal ook niet bedrijfsmatig zodanig inzetten dat er wel wat mee te verdienen is.

Ook qua mestbeleid maakt Eytemaheert duurzame en maatschappelijke keuzes. Het bedrijf beschikt onder andere over een latente mestplaatsingsruimte, zowel in termen van niet benutte stalruimte, als in een theoretische ruimte op het land. De TBO's (NM en SBB) en natuurboerderij Eytemaheert zien vrijwillig af van het volledig benutten van de theoretische mestplaatsingsruimte (van 170 kg N/ha), in het kader van de onderlinge afspraken over natuurinclusieve landbouw. Zij benutten over het hele bedrijf gerekend nog geen 20% van die ruimte. In de huidige overspannen mestplaatsingsmarkt wordt met gemak € 20 per m³ rundveedrijfmest geboden. Zo bezien doen de natuurorganisaties vrijwillig afstand van bijna € 700,- per hectare, zonder enige vorm van compensatie. Voor natuurboerderij Eytemaheert alleen gaat dat om een bedrag van meer dan € 50.000,-. Het is slechts een voorbeeld van 'verborgen kosten' voor natuur waar natuurboerderijen tegenaan lopen. Voor een duurzaam toekomstig verdienmodel voor natuurboerderijen, is het van belang om die verborgen kosten inzichtelijk te maken en te zoeken naar oplossingen voor ontbrekende betalingsbereidheid.

Kernconclusies

Natuurboerderij Eytemaheert is een extensieve melkvee-houderij, gericht op het sluiten van de kringloop, met voer dat volledig uit gras bestaat. Hiervoor is het bedrijf gaan samenwerken met Natuurmonumenten en Staatsbos-beheer waarmee er in totaal ruim voldoende grond beschikbaar is. Het bedrijf draagt op deze manier bij aan de realisatie van een aantal maatschappelijke opgaven, zoals biodiversiteit en een verminderde belasting van stikstof op natuurgebieden. Om die bijdrage te kunnen leveren, is geïnvesteerd in onder andere de aanschaf van een fosfaatquotum en een machinepark voor het uitvoeren van veldwerkzaamheden in natuurterreinen.

Natuurboerderij Eytemaheert is een jong bedrijf met hoge maatschappelijke ambities, dat nog zoekende is naar een balans tussen natuurlijke productiemogelijkheden en daarvoor in te zetten middelen. Op zoek naar een stabiele bedrijfsvoering en soms door omgevingsfactoren daartoe gedwongen, zijn er regelmatig veranderingen doorgevoerd in de bedrijfsopzet. Dat maakt het niet eenvoudig om een evenwichtig oordeel te vellen over de afzonderlijke investeringen. In grote lijnen zijn er echter drie sporen te bewandelen in de richting van een rendabele bedrijfsvoering:

- Het eerste spoor is een reductie in kosten. Hier liggen waarschijnlijk nog beperkte mogelijkheden. Veel investeringen zijn immers al gedaan en daarmee 'sunken costs'. In de operationele bedrijfsvoering geldt al een lage kosten strategie als het gaat om variabele kosten zoals voeraankopen.

- Een tweede spoor betreft een marktstrategie waarbij de maatschappelijke meerwaarde zichtbaar wordt gekoppeld aan de producten. Natuurboerderij Eytemaheert volgt deze strategie al, getuige onder andere hun website (eytemaheert.nl). Het is een voorkeurstrategie die door veel meer (op duurzaamheid gerichte) bedrijven in Nederland wordt gevoerd, met wisselend succes. Voor Eytemaheert is de maatschappelijke meerwaarde (hogere prijs voor de producten) nog niet voldoende gebleken om de kosten te dekken.
- Bij het derde spoor wordt nog meer dan nu, ingezet op directe betalingen voor geleverde natuurdiensten. In 2022 werd al geconstateerd dat ook deze betalingen op dit moment niet voldoende zijn voor een rendabele bedrijfsvoering. Natuurboerderijen zoals Eytemaheert beschikken in potentie vaak zelf al over kapitaal waarmee ze een bijdrage kunnen leveren aan de financiering van natuur, in de vorm van grond die ze voor het natuurinclusieve systeem ter beschikking stellen. In de huidige situatie ontvangen ze echter geen beloning voor de inzet van dit kapitaal, het ontbreekt aan instrumentarium (institutionele arrangementen) en aan betalingsbereidheid. Vanuit de positie van een natuurboerderij is dat in vergelijking met lucratievere gangbare praktijken, een verborgen kostenpost.

*Raymond Schrijver (onderzoeker economie, regionale ontwikkeling en ruimtegebruik, Wageningen Environmental Research).
Redactie: Els van Westrienen (WhatEls).*

